

Sdílení penzí a dělení penzijních nároků

OKDR, 16. 9. 2015

Jaroslav Vostatek

Odborná komise pro důchodovou reformu (OKDR) schválila návrh na „sdílení vyměřovacích základů manželů pro uplatnění důchodových nároků“ s tím, že cílem návrhu je „zajistit spravedlivý důchod pro oba manžele prostřednictvím společného sdílení vyměřovacího základu pro výpočet důchodu“. „Společné sociální pojištění“ má vznikat automaticky, s uzavřením manželství, podobně jako společné jmění manželů, s možností zrušení na žádost. Použitá terminologie signalizuje, že autor těchto textů nevychází z nějaké vyhraněné penzijní teorie a politiky. Ta vůbec nezná termín „spravedlivý důchod“, zde navíc „pro oba manžele“. Ani „společné sociální pojištění“ nepatří k odborné terminologii. Nicméně z popisu řešení této reformy je zřejmé, oč autorům jde; můžeme to shrnout takto (OKDR, 2014):

- Sdílením se rozumí rozdělení sloučených vyměřovacích základů v důchodovém pojištění napůl mezi oba partnery; sdílení končí rozvodem, úmrtím anebo odchodem jednoho z manželů do důchodu.
- Společné důchodové pojištění manželů je analogií institutu společného jmění manželů, včetně opce jeho zrušení na základě dohody manželů.

Dělit nebo nedělit příjmy manželů – toť primární otázka

Návrh na tuto dílčí důchodovou reformu nebyl podložen žádnou studií, autoři se ani neodvolávají na žádnou literaturu či zahraniční praxi. Reforma tohoto typu nevyplývá ani z „mandátu“ OKDR; věcně jde pak o to, že každá (i dílčí) reforma by měla vycházet z toho či onoho sociálního modelu, resp. sociální filozofie. To přirozeně platí pro celý design penzijních systémů. Barr a Diamond (2008) to formulují takto: „Bere politika ženu primárně jako doplněk (adjunct) manžela a tudíž pokrytou jeho penzijními příspěvky, nebo jako autonomního jednotlivce, získávajícího penzi jako své vlastní právo? První pohled byl obvyklý v minulosti, byl ale odmítnut v mnoha zemích ve prospěch pohledu, která uznává autonomii a současně i úlohu ženy v rodině. Druhý pohled si vynucuje politiku přizpůsobení trhu práce a penzijních institucí na podporu výdělečné činnosti žen... Politika by se neměla koncentrovat pouze na design penzijního systému a měla by si být vědoma dopadu jiných politik, např. zdanění příjmů, dotací péče o děti a celodenních škol a regulace flexibility pracovní činnosti rodičů malých dětí, na případné penzijní dávky.“

Vedle zmíněných oblastí daňové a rodinné politiky lze zdůraznit, nejen v našich podmínkách, i „autonomní“, „individualistický“ přístup k samotné výplatě mezd a k příjmům samostatně výdělečných osob. Za samozřejmé totiž považujeme, že tyto příjmy jsou vypláceny výhradně výdělečně činným osobám – a nejsou tedy „sdíleny“ (děleny) mezi manžele rovným dílem, pomineme-li alimenty všeho druhu. Manželé by tyto příjmy měli využívat společně, ve vzájemné shodě. Nezřídka je tomu jinak, stát do toho však nezasahuje. Proč by tomu mělo být jinak – pokud jde o starobní či dokonce invalidní penze? Těžko hledám nějaké zdůvodnění právě pro sdílení penzí – bez ohledu na jeho způsob provedení. Ke starým osobám máme přistupovat jinak, než k ostatním, výdělečně činným osobám? Je důvodem „nová míza“ řady

postarších mužů, která vyúsťuje v rozvrat manželství či ve vyhledávání milenek, „sdílejících“ také příjmy manželů, a případně i v předčasnou smrt těchto mužů.

Úspory z rozsahu – nižší důchody pro manžele?

Upozornit je třeba také na vazbu případného sdílení důchodů (včetně důchodového pojištění dvojice osob) a vdovských či vdoveckých důchodů na úspory z rozsahu v případě společného bydlení a stravování manželů a jiných dvojic. V řadě zemí s rovným či testovaným důchodem se tyto úspory z rozsahu promítají do výše důchodu – důchody dvou jednotlivců jsou v součtu vyšší než jeden společný důchod dvojice spolu žijících osob. Pokud tyto důchody slouží výhradně či převážně potírání chudoby, je tato konstrukce nepochybně legitimní. V případě univerzálního sociálního důchodového pojištění již toto neplatí, zde musí mít prioritu pojistný princip ekvivalence, důchod má především odpovídat zaplacenému pojistnému – v moderním příspěvkově definovaném systému v této nejjednodušší a nevýraznější podobě. Na druhé straně je právě v tomto moderním systému snadné praktikovat sdílení penzí – není nic jednoduššího, než převést prostředky z jednoho osobního penzijního účtu na druhý penzijní účet, např. manžela. Z této snadné proveditelnosti ovšem ještě nevyplývá, že se mají sdílet peníze manželů v tomto systému. Spíše naopak a v jiném směru lze silně zpochybnit pozůstalostní důchody v tradičních dávkově definovaných (DB) systémech veřejných penzí, vč. univerzálního sociálního důchodového pojištění – z hlediska rovnosti. Zřetelná nerovnost zde existuje v USA; prostřednictvím penzijního systému zde dochází k transferům peněz od svobodných či krátce ženatých/vdaných k manželům, jejichž svazek trval minimálně 10 let. Obecně platí, že pozůstalostní důchody v tradičních DB systémech mohou snižovat podněty k práci u žen v předdůchodovém věku (Klerby, Larsson a Palmer, 2013).

České „důchodové pojištění“ má velmi složitou konstrukci, která je podle nálezu Ústavního soudu ČR (2010) „natolik netransparentní, že je pro své adresáty de facto zcela nesrozumitelná“. „Malou“ důchodovou reformou došlo jen k dílčí úpravě parametrů (redukčních hranic a koeficientů), která však přesto měla jeden pozitivní výsledek – a sice narovnání křivky závislosti důchodů na výdělcích pro naprostou většinu pojištěnců, v rozpětí od 44 % do 400 % všeobecného vyměřovacího základu (PM). „Narovnáme-li“ tuto křivku – v grafu – i v intervalu pod 44 % PM, dospějeme k závěru, že české „důchodové pojištění“ se fakticky skládá (u naprosté většiny klientů) z rovného důchodu na úrovni cca 30 % PM a z podstatně menšího pojistného důchodu (závislého na výdělcích). Vyjádřeno vědeckým slangem Beveridge (rovný důchod) poráží Bismarcka (pojištění) v poměru více než 2:1. České „důchodové pojištění“ lze za tohoto stavu poměrně snadno rozdělit do dvou pilířů: na rovný důchod a na poctivé univerzální sociální důchodové pojištění typu DB (NDB), nebo NDC. Ve vztahu k tématu tohoto příspěvku to znamená, že můžeme zavést společný rovný důchod pro manžele, který bude v přepočtu na hlavu významněji nižší než rovný důchod pro jednotlivce. Důvodem jsou úspory z rozsahu, využívané např. na Novém Zélandu.

Od dubna 2015 činí sazba novozélandského rovného důchodu zvaného Superannuation pro jednotlivce 431,10 \$ týdně (po zdanění 374,53 \$) a pro dvojici 792,34 \$ týdně (691,48 \$ netto). Pokud je penzista v nemocnici, dostává 11-12 % rovného důchodu (48,49 \$ brutto, 43,45 \$ netto týdně). NZ Superannuation představuje asi 52 % čistého mediánového příjmu jednotlivce (OECD, 2013), v aktuálních českých podmínkách tomu odpovídá částka zhruba 8 400 Kč. Okopírujeme sdílení novozélandských rovných důchodů?

Vdovské a vdovecké důchody – být či nebýt?

Z odborného hlediska nelze problematiku sdílení důchodových nároků řešit bez návaznosti na pozůstalostní důchody. A navíc vdovské či vdovecké důchody nejsou samozřejmou složkou všech systémů veřejných penzí. Penzijní teorie a politika i zde má několik variant, i zde lze rozlišit několik sociálních modelů. Liberální penzijní model problém vdovských a vdoveckých důchodů vůbec neřeší; zajištění „spravedlivého důchodu pro oba manžele“ by v moderním liberálním systému mohlo maximálně znamenat to, že dvojice osob (manželé) dostane společný rovný důchod, který bude přiměřeně nižší (díky úsporám z rozsahu – společné bydlení), než součet dvou rovných důchodů jednotlivců. Problém tohoto druhu (lepší vyčíslení úspor z rozsahu) byl posuzován např. na Novém Zélandu. Sociálně demokratický penzijní sociální model vychází z toho, že penzijní práva jsou individuálními právy (Choi, 2006); manželé nemohou být zvýhodněni. Pozůstalostní důchod zde má oprávnění pouze na přechodnou dobu, maximálně do jednoho roku, aby se pozůstalý manžel mohl adaptovat. A i zde je účelné zohlednit úspory z rozsahu v solidárním penzijním pilíři.

Konzervativní penzijní model je historicky spojen s vdovskými důchody. Ke konzervativnímu sociálnímu modelu patří i příspěvek na manželku pro státního úředníka v aktivní službě. Jde o „služební model“, který předpokládá, že úředník je živitelem manželky (bez ohledu na děti) – v případě jeho smrti musí manželka dostávat bezpodmínečný vdovský důchod, který jí nahradí vyživovací povinnost manžela. Modelově manželka nemůže být výdělečně činná – ze stavovských důvodů. Vdovecký důchod je v tomto systému naopak naprostou výjimkou, protože nestandardní situací je již výdělečná činnost manželky – jako státní úřednice. U vdovce se zde předpokládá, že je výdělečně činný – a proto vdovecký důchod nemá smysl. Je to „nulová koncepce“ vdoveckého důchodu. Jen zcela výjimečným případem je, že vdovec je práceneschopný a byl plně vyživován manželkou; pak mohl dostat vdovecký důchod. Služební model v tomto tvaru existoval poměrně dlouhou dobu. Vdovské, případně i vdovecké důchody existovaly i v původních dělnických systémech sociálního důchodového pojištění, byly ovšem podmíněné výchovou dětí, invaliditou či stářím – což je něco zcela jiného; podstatnou roli zde hrálo omezování chudoby.

V dnešní době musí být podmínky nároku na vdovský důchod a na vdovecký důchod v systémech sociálního pojištění shodné – z důvodu rovnoprávnosti mužů a žen. V praxi celé řady zemí toho bylo dosaženo zvýšením sazeb vdoveckých důchodů na úroveň vdovských důchodů, zvýšením výdajů na důchody. Existenci dnes již jednotných vdovských/vdoveckých důchodů by bylo možno v konzervativním sociálním modelu odvozovat od jeho orientace na rodinu jako základ státu. V praxi tomu tak však není. Penzijní systémy konzervativního typu mají relativní slabinu v zabezpečení nízkopříjmových skupin obyvatelstva a z tohoto důvodu jsou vdovské/vdovecké důchody analyzovány většinou jako nástroj odstranění chudoby žen (a v menším rozsahu i mužů) ve stáří (Leroux a Pestieau, 2012). Existence výrazného solidárního pilíře podstatně redukuje systémový význam vdovských/vdoveckých důchodů v systému opírajícím se o sociální důchodové pojištění. To je i případ Česka.

Genderová penzijní mezera

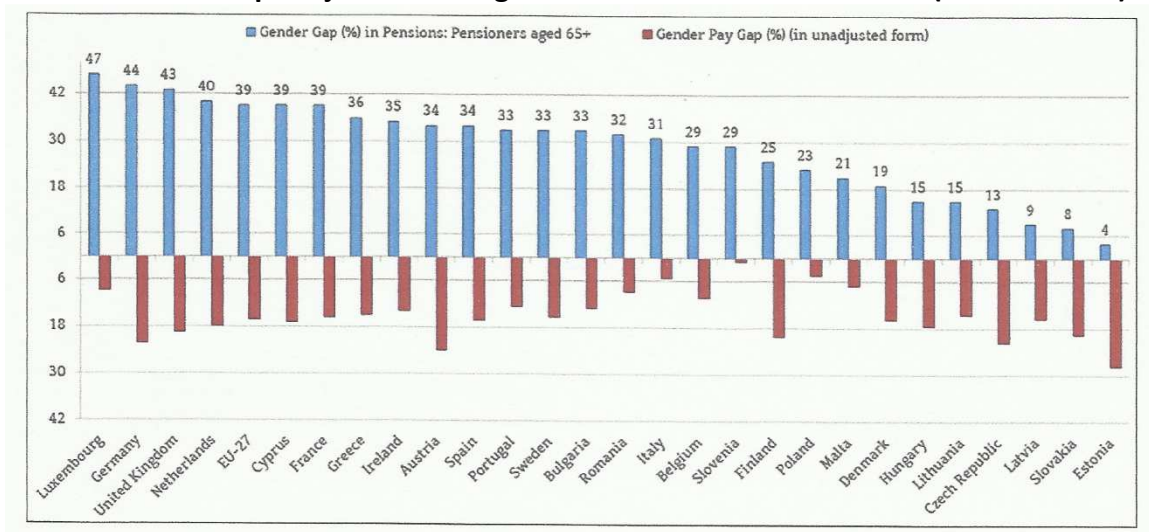
Rozdíly ve starobních důchodech mužů a žen se měří indikátorem genderová penzijní mezera (gender pension gap, GPG):

$$\text{GPG} = 100 \% - (\text{APF} / \text{APM}) * 100 \%$$

kde APF = průměrný starobní důchod žen
 APM = průměrný starobní důchod mužů (ve stejné věkové skupině jako u žen).

Genderová penzijní mezera se porovnává s genderovou mzdovou mezerou a s dalšími indikátory. Na obrázku 1 uvádíme vyčíslení obou těchto mezer pro země EU; penze i mzdy jsou uvedeny před zdaněním. Vážený průměr GPG za celou EU je 39 %. Obsáhlá zahraniční literatura dochází k závěru, že genderová penzijní mezera je výsledkem tří skutečností: ženy se méně účastní trhu práce, pracují méně hodin/roků a mají nižší mzdy. Změnit to mohou ucelená koncepční řešení rodinné politiky, prostor pro úpravy v penzijních nárocích je malý (např. zápočet doby péče o staré osoby). Pro nás je zásadní informací to, že genderová penzijní mezera v Česku je třetina průměru EU a že je podstatně nižší než genderová mzdová mezera, na rozdíl od většiny zemí EU. Genderová nerovnost v penzích má u nás podstatně menší význam než např. v Německu a zřejmě není nutné ji „řešit“.

Obrázek 1: Genderová penzijní mezera a genderová mzdová mezera 2010 (důchodci 65+)

Pramen: Bettio a kol. (2013)

Vdovské a vdovecké důchody snižují hodnotu indikátoru genderová penzijní mezera, nemusí však ještě zmírňovat genderovou nerovnost v penzích. Vdovské a vdovecké důchody nepředstavují redistribuci ve prospěch žen, ale redistribuci ve prospěch oficiálních dvojic. Lze to formulovat i tak, že singles dotují manžele. A dokonce i rodiny se dvěma výdělečně činnými rodiči dotují rodiny s jedním živitelem. Tyto penze anti-stimulují ženy k práci, podněcují je k závislosti na rodinném příjmu (Stahlberg, 2012). Z liberálního a sociálně-demokratického hlediska je důvodů pro zrušení veřejných vdovských a vdoveckých důchodů dost. Některé země konzervativního typu výrazně přiblížily svou rodinnou politiku sociálně-demokratickému modelu tím, že kladou důraz na poskytování veřejných služeb pro výchovu malých dětí, takže i zde klesá relativní význam vdovských a vdoveckých důchodů. Za tohoto stavu může být sdílení penzí v těchto zemích pojato jako reformní krok usnadňující zrušení vdovských a vdoveckých důchodů – touto reformou se mohou významně snížit výdaje na důchody (Stahlberg, 2012).

Sdílení veřejných penzí: dosti specifické systémy a jen ve 3 zemích

Švýcarsko má specifický solidární penzijní pilíř, poskytující důchod v závislosti na příjmu, leč v poměrně úzkém rozpětí, daném minimem (16 % průměrného celostátního výdělku) a maximem ve výši dvojnásobku minima. Systém je zkráceně označován jako sociální pojištění,

financován je zdaněním příjmů a státními dotacemi. Reforma od roku 1997 zrušila poskytování jednoho důchodu manželským dvojicím jako přežitek (koncepte rodiny s jedním živitelem) a zavedla důchody jednotlivců s tím, že příjmy manželů se sčítají a dělí na polovic pro účely pozdějšího výpočtu důchodu. Součástí solidárního penzijního pilíře je i vdovský/vdovecký důchod ve výši 80 % starobního důchodu zemřelého. Je-li souběžně nárok na starobní a vdovský/vdovecký důchod, vyplácí se jen vyšší z nich. Fakticky tak vdovský/vdovecký důchod má úlohu případného příplatku ke starobnímu důchodu ze solidárního pilíře.

Německý penzijní „splitting“ je také velmi specifický. Zaveden byl jako opce od roku 2002, současně se zavedením „malého“ vdovského/vdoveckého důchodu, který je poskytován po dobu 2 let. Rozhodne-li se dvojice pro splitting, tak ztrácí nárok na (velký) vdovský/vdovecký důchod. Opce využívá jen málo dvojic – pro většinu není výhodná (Choi, 2006).

V Kanadě existuje „sdílení penzí“ v rámci veřejného pojistného pilíře Canada Pension Plan – dvojice si může rozdělit své příjmy z tohoto pilíře napůl, po dosažení věku 60 let; celková výše penzí se tím nezvýší. Sdílení má v kanadské praxi smysl, jen pokud se tím sníží daň z příjmů. Vdovské a vdovecké důchody v tomto kanadském penzijním pilíři existují, při souběhu s vlastním starobním důchodem dochází k určité redukci. Sdílení penzí nemá vliv na vdovské/vdovecké důchody, protože sdílení končí smrtí partnera.

Sdílení důchodových nároků či důchodů manželů se využívá jen ve třech zmíněných zemích a pro Česko lze z uvedených konstrukcí využít pouze německou reformu, spočívající ve výrazném omezení vdovských/vdoveckých důchodů, kdy zavedení sdílení penzí může „usnadnit“ reformu – z politického hlediska. Účel „sdílení vyměřovacích základů manželů pro uplatnění důchodových nároků“, z dílny KDU-ČSL (2011), je ovšem opačný: zvýšit penze rodičů, na základě velmi obecné fráze („spravedlivý důchod pro oba manžele“).

Dělení při rozvodu je téměř všude

Dělení důchodových nároků při rozvodu manželství je ve světě většinou významnou a výrazně samostatnou problematikou. Choi (2006) vychází z údajů za 12 zemí OECD a způsoby řešení problému člení do tří skupin:

- Ignorování problému: rozvod není důvodem pro úpravu důchodových nároků, protože ty jsou chápány především jako práva jednotlivců, nikoliv jako odvozená práva či společná práva (Finsko, Švédsko).
- Sdílení penzijních nároků nebo sdílení penzí, získaných v době manželství či kohabitanace: po rozchodu nároky či penze se sečtou a rozpůlí či rozdělí podle dohody či rozhodnutí soudu (Kanada, Německo, Švýcarsko, Velká Británie).
- Zvláštní ustanovení o důchodech rozvedených (Belgie, Francie, USA, Velká Británie): např. ve Francii se stávající vdovský důchod rozdělí mezi všechny (ex)manželky zemřelého podle délky každého manželství; v dalších zemích se za určitých podmínek (v USA minimální délka manželství 10 let) částečně zachovávají práva, která jinak platí jen pro manželky/manžele.

Dělení důchodových nároků po rozvodu/rozchodu zjevně vychází z koncepce jednotlivých penzijních pilířů, což Choi (2006) výslovně neuvádí – je to ale patrné ze skutečností uváděných např. pro Velkou Británii, která má komplikovaný systém rovného důchodu – a rozvod je zde „jen“ jednou komplikací navíc v tomto pilíři. V jiných pilířích je to méně komplikované. Každopádně platí, že při rozvodu manželství lze vzájemně dohodnout v podstatě cokoliv a

z individuálních podmínek jednotlivých případů vycházejí i soudní rozhodnutí. Diferenciace přístupů podle koncepce jednotlivých penzijních pilířů je skutečností i ve Švédsku, penzijní splitting je možný u „prémiové penze“, tj. u vedlejšího státního penzijního pilíře.

Dělení důchodových nároků při rozvodu manželství je v Česku zřejmě neznámým pojmem, v rámci důchodové komise i na jiných fórech nikdo neuvedl žádné zkušenosti v tomto směru. Obecně vzato by možný účel dělení důchodových nároků mohl naplnit příspěvek na výživu rozvedeného manžela. Nebylo by jistě na škodu, kdyby se problému věnoval výzkum, byť je zřejmé, že „ekonomický“ prostor pro realizaci zákonné úpravy dělení důchodových nároků je menší, než např. v Německu – s ohledem na to, že faktickou hlavní součástí naprosté většiny českých starobních důchodů je základní složka ve výši kolem 8 000 Kč měsíčně – a zde tedy není co dělit, oba dva mají tuto složku v typickém případě stejnou. Netransparentnost českého „důchodového pojištění“ je překážkou i pro dělení důchodových nároků při rozvodu. Přechod na rovný důchod plus NDC by situaci vyjasnil – a bylo by poměrně velmi snadné realizovat transfer naspořených prostředků z jednoho účtu NDC na druhý účet. Pokud jde o třetí/druhý penzijní pilíř, tak je situace obdobná – je co dělit a dělení by se mohlo usnadnit právní úpravou. Rozvedení manželé by ale měli mít vždy možnost se dohodnout na rozdělení majetku souhrnně, nemusí se nutně dělit všechny jednotlivé úspory (a dluhy), včetně potenciálních budoucích důchodů nebo aktuálních stavů účtů či rezerv pojistného soukromého životního pojištění. Dohoda by měla mít přednost před povinnostmi všechno rozdělit napůl.

Sdílení penzí místo vdovských a vdoveckých důchodů?

Penzijní teorie a politika se stále více orientuje na odmítání vdovských/vdoveckých důchodů, protože jsou v rozporu s pojetím důchodových nároků jako nároků jednotlivců, nikoliv tedy dvojic či rodin. Významně nižší starobní důchody žen v některých zemích jsou ovlivněny genderovými rozdíly v zaměstnanosti, mzdách a aktivitách netržního charakteru. Jde o problémy, které jsou ve značném rozsahu ovlivnitelné rodinnou a genderovou politikou. V rámci sociálního důchodového pojištění jsou významné náhradní doby pojištění či body anebo státní dotace za období péče o nejmenší děti. Rovný důchod je genderově neutrální. Ve stávajících českých podmínkách jsou genderové rozdíly ve starobních důchodech poměrně malé, což je podstatně ovlivněno převahou solidarity (fakticky rovného důchodu) v tzv. důchodovém pojištění a ne nevýznamný je i poměrně štedrá konstrukce náhradní doby pojištění za roky péče o malé děti. Za tohoto stavu lze i z čistě politického hlediska přistoupit k důchodové reformě, jejíž součástí by byla minimalizace vdovských a vdoveckých důchodů, jejich poskytování po dobu maximálně jednoho roku. „Koncept pozůstalostních důchodů ve stáří – udržení příjmu pro neaktivního partnera – se stal poněkud zastaralým“ (Holzmann, 1988). Sdílení důchodů manželů by případně mohlo tuto reformu usnadnit z politického hlediska, za tímto účelem není potřebné zavádět administrativně velmi náročné sdílení vyměřovacích základů mezi manžely. Jiný, obecně uznávaný důvod pro zavádění sdílení důchodů není.

U nás se vdovskými a vdoveckými důchody zabývalo jen málo autorů. O konzistentnosti mých názorů v čase je možno se snadno přesvědčit (Vostatek, 1996). Bezděk a kol. (2005) se těmito důchody vůbec nezabývali; jen obecně uvedli, že „reforma musí pamatovat také na nestarobní důchody“. Pět let poté se druhá Bezděkova komise vyjádřila ve dvou bodech:

1. Po startu reformy (uvažován rok 2015) zrušení doživotní výplaty vdovských a vdoveckých důchodů (§ 49 písm. e) zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém

pojištění). Původní koncept tohoto nároku se přežil, nenaplnuje žádný opodstatněný účel a je fiskálně značně nákladný. Toto opatření se nedotkne důchodů přiznaných do té doby.

2. Zavedení mechanismu sdílení vyměřovacích základů mezi manželi, který zajistí rozdělení příjmu obou manželů pro účely stanovení jejich důchodových nároků (Bezděk a kol., 2010).

Tento návrh na zavedení sdílení vyměřovacích základů mezi manželi není, žel, nijak rozveden. Obsahově stejný text schválil i tehdejší NERV. Vloni se Bezděk vyjádřil již trochu konkrétněji: „Takový návrh podporuji, pokud bude propojen i s odbouráním nově přiznávaných vdovských a vdoveckých důchodů. Tím by mohlo dojít dlouhodobě i k fiskální úspoře a současně nebudou vznikat situace, kdy rozvodem po třicetiletém manželství ztrácí „předchozí“ žena jakýkoliv nárok na případný budoucí pozůstalostní důchod po svém bývalém manželovi – nově by měla těch třicet let společného soužití zohledněno ve vlastním vyměřovacím důchodovém základu“ (Tůma, 2014). Bezděk zde argumentuje rozvodem; tento problém však lze (a je nutno) vyřešit bez ohledu na další; není nutno obecně sdílet vyměřovací základy. Já jsem si naproti tomu dovolil podmínit zavedení sdílení důchodových nároků zásadní důchodovou reformou, spočívající v:

- rozdělení starobního důchodu na rovný důchod a důchod závislý na výdělku (lze provést snadno),
- sjednocení důchodového věku žen a mužů,
- zrušení vdovských a vdoveckých důchodů (nikoliv zpětně).

„Bez splnění těchto podmínek by sdílení důchodových nároků za dobu manželství znamenalo velkou komplikaci a velké zvýšení veřejných výdajů. A naopak při splnění těchto podmínek by došlo k významnému snížení důchodových výdajů. Takže nejspíše z toho nebude nic...“ (Tůma, 2014). Šatava (2013) dospěl k závěru, že „zavedením manželského sdílení povinného důchodového pojištění by se dělba práce mezi manželi stala z pohledu důchodového pojištění irelevantní a oba manželé by si z manželství odnášeli stejný vklad do důchodového pojištění.“ Tím ovšem není řečeno, že je účelné sdílení zavést. Holub a Šlapák (2009) došli k závěru, že uplatnění konceptu sdílení důchodových práv získaných v manželství v základním důchodovém systému ČR nelze při současném způsobu výpočtu starobního důchodu doporučit.

Snaha o implementaci sdílení vyměřovacích základů ukázala, že minimálně v běžných případech je důsledná realizace bezvýznamná (zvýšení důchodu ženy max. o 2 %, snížení důchodu muže o stejnou částku). Důvodem je výrazně sociální konstrukce českého veřejného důchodového pojištění, projevující se především existencí vyloučených dob (Machanec, 2015). Proto pracovníci MPSV, ve snaze o splnění úkolu, vytvořili variantu, ustupující od sdílení jednotlivých let (vyměřovacích základů) ke sdílení celého období manželství jako celku, navíc s tím, že u vyloučených dob se mají uplatnit fiktivní (vyšší) vyměřovací základy, aby to bylo výhodné pro manžele. To je ovšem již vědomá odchylka od dosavadního systému, s cílem zvýhodnit manžele na úkor celku. I tak v některých variantách (nevýdělečné činné ženy) vychází celkový efekt pro manžele záporný. Podle mého názoru tato prezentace dokazuje vadnost celého konceptu, později schváleného komisí.

Závěry

Důchodové nároky (aktiva, bohatství) ze všech penzijních pilířů, vzniklé v době manželství a podobných svazků, jsou ve světě běžně považovány za součást společného jmění manželů a při rozvodu je potřebné je vzít v úvahu jako jiná aktiva. Neexistenci této praxe v ČR lze vysvětlit nízkou (průměrnou) genderovou penzijní mezerou, která vyplývá z jasné převahy implicitního rovného starobního důchodu nad pojistnou složkou českého „důchodového pojištění“. Ke změně v české rozvodové praxi není nutné a účelné zavádět obecné sdílení penzí v jakékoliv podobě.

Testované starobní důchody, včetně příspěvků na bydlení pro seniory, jsou ve světě poskytovány spolu žijícím dvojicím se zásadním přihlédnutím k úsporám z rozsahu, vyplývajícím ze společného bydlení a života vůbec. Takto diferencovány mohou být i rovné důchody dvojic a jednotlivců, takový systém má však i zpětný vliv na chování účastníků důchodových systémů a k těmto okolnostem je potřebné přihlédnout při každé reformě. To platí i o provázání celé penzijní a rodinné politiky.

Vdovské a vdovecké důchody byly v mnoha zemích reformovány v návaznosti na změny v postavení mužů a žen v manželství i ve společnosti vůbec. Dříve tyto peníze plnily různé funkce především v úřednických a dělnických systémech sociálního důchodového pojištění. V úřednických systémech byly výrazem sociálního statutu a obvyklé zásadní finanční závislosti manželky na manželovi, naproti tomu v dělnických systémech se jednalo primárně o dílčí zabezpečení rodin s (obvykle mnoha) dětmi před chudobou v případě smrti některého z rodičů. Takto koncipované pozůstalostní důchody jsou dnes v zemích západní civilizace historickým přežitkem a je možné a účelné je zrušit, resp. nově neposkytovat. Praktickým řešením v řadě zemí je omezení těchto důchodů na dobu maximálně jednoho roku, s doprovodnou změnou názvu dávky, nově cílené na adaptaci pozůstalého manžela/partnera na nové podmínky. Přetrvávání vdovských a vdoveckých důchodů dnes představuje neodůvodněné přerozdělování (transfery) od jednotlivců ke dvojicím. Zásadní reforma vdovských a vdoveckých důchodů u nás vnese do systému nejen více potřebné rovnosti (spravedlnosti), ale postupně vytvoří i prostor pro případné zvýšení starobních důchodů.

Možnou politickou náročnost rušení (nového neposkytování) vdovských a vdoveckých důchodů může omezit zavedení sdílení důchodových nároků manželů a jiných oficiálních partnerů. Nic víc a nic míň. Obecné zavedení sdílení penzí je zbytečné a v českých podmínkách i vysloveně škodlivé, protože není realizovatelné bez významných koncepčních změn v provádění „důchodového pojištění“ u nás a bez dopadů na veřejné finance. Nehledě již na zvýšení netransparentnosti a nesrozumitelnosti tohoto systému. A již vůbec nehledě na to, že návrh Odborné komise pro důchodovou reformu nebere na zřetel existenci rozsáhlého třetího penzijního pilíře. Návrh na „sdílení vyměřovacích základů manželů pro uplatnění důchodových nároků“ je odborným selháním komise; všechny návrhy OKDR by měly být podloženy odbornými studiemi a nikoliv jen např. nápadem, obsaženým v programu té či oné vládní strany.

Prameny

Barr, N., Diamond, P. (2008). *Reforming Pensions. Principles and Policy Choices*. Oxford: Oxford University Press.

Bettio, F., Tinios, P., Betti, G. (2013): *The Gender Gap in Pensions in the EU*. Luxembourg: European Union. http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/files/documents/130530_pensions_en.pdf

Bezděk, V. a kol. (2005): *Důchodová reforma: možnosti a výhledy*. Závěrečná zpráva. Výkonný tým pro přípravu podkladů pro rozhodnutí o důchodové reformě v ČR. Praha: Úřad vlády.

Bezděk, V. a kol. (2010). Závěrečná zpráva PES. http://www.mpsv.cz/files/clanky/8896/2010_06_03_Zaverecna_zprava_final_cistopis.pdf

Holub, M., Šlapák, M. (2009). Možnost převodu („přenechání“) částí získaných individuálních důchodových nároků rodinnému příslušníku nebo jiné fyzické osobě, případně možnost získávání společných důchodových nároků. Praha: VÚPSV. http://www.mpsv.cz/files/clanky/8737/moznost_prevodu_individualnich_naroku.pdf

Holzmann, R. (1988). *Reforming Public Pensions*. Paris: OECD.

Choi, J. (2006): *The Role of Derived Rights for Old-Age Income Security of Women*. OECD Social, Employment and Migration Working Paper No. 43. <http://www.oecd.org/social/soc/37817844.pdf>

KDU-ČSL (2011). *Návrh řešení důchodové reformy v otázkách a odpovědích*. <http://www.kdu.cz/aktualne/archiv/2011/navrh-reseni- Duchodove-reformy-v-otazkach-a-odpove>

Klerby, A., Larsson, B., Palmer, E. (2013). To Share or not to Share: That Is the Question. In: Holzmann, R., Palmer, E., Robalino, D., eds. *Nonfinancial Defined Contribution Pension Schemes in a Changing Pension World. Volume 2: Gender, Politics, and Financial Stability*. Washington: The World Bank.

Leroux, M.-L., Pestieau, P. (2012): The Political Economy of Derived Pension Rights. *International Tax and Public Finance*, Vol. 19, Issue 5. <http://link.springer.com/article/10.1007%2Fs10797-011-9205-9>

Machanec, T. (2015): Sdílení vyměřovacích základů – postup práce. Prezentace na jednání pracovního týmu 3 Odborné komise pro důchodovou reformu. Praha: MPSV, 19. 2. 2015.

OECD (2013). *Pensions at a Glance 2013. OECD and G20 Indicators*. Paris: OECD Publishing.

OKDR (2014). *Sdílení vyměřovacích základů manželů*. Návrh předložený PT3 a schválený OK dne 11. prosince 2014. <http://www.duchodova-komise.cz/wp-content/uploads/2015/02/Sd%C3%ADlen%C3%AD-vym%C4%9B%C5%99ovac%C3%ADch-z%C3%A1klad%C5%AF-man%C5%BEel%C5%AF-11.-prosince-2014.pdf>

Stahlberg, A.-Ch. (2012): Comment. In: Holzmann a kol. (2012). In: Holzmann, R., Palmer, E., Robalino, D., eds. *Nonfinancial Defined Contribution Pension Schemes in a Changing Pension World. Volume 2: Gender, Politics, and Financial Stability*. Washington: The World Bank.

Šatava, J. (2013). Dopad rozvodu na příjmy v důchodu. Studie 6/2013. Praha: IDEA.
[http://idea.cerge-ei.cz/files/IDEA Studie 6 2013.pdf](http://idea.cerge-ei.cz/files/IDEA_Studie_6_2013.pdf)

Tůma, O. (2014). Očima expertů: Měly by se důchody manželů dělit na dva stejné díly?
<http://www.penize.cz/starobni-duchod/288275-ocima-expertu-mely-by-se-duchody-manzelu-delit-na-dva-stejne-dily>

Ústavní soud (2010). Rozhodnutí Ústavního soudu ČR: Nález ÚS 8/07.
<http://www.asocr.cz/addons/files/stare/110107rozhodnuti.pdf>

Vostatek, J. (1996). Sociální a soukromé pojištění. Praha: Codex Bohemia.